

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 327.5 (438+477)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2024/1-58/5-11>

Микола ДОРОШКО, д-р іст. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0003-0173-9416

e-mail: doroshko7@ukr.net

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Валентин БАЛЮК, д-р політ. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0003-3295-4872

e-mail: baluk@wp.pl

Університет Марії Кюрі Склодовської, Люблін, Польща

Богдан ЧЕРКАС, канд. політ. наук

ORCID ID: 0000-0002-7512-8557

e-mail: bocherkas@yahoo.com

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

УЧАСТЬ УКРАЇНИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ МІЖМОР'Я
В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Вступ. Досліджено участь України в реалізації проєкту "Міжмор'я" у контексті стратегічного партнерства України та Польщі. Пошук нової архітектури безпеки й регіональна співпраця змусили національні еліти в Польщі та Україні переглянути свої зусилля щодо регіональної й безпекової співпраці.

Методи. Було використано аналітичний та історичний методи, а також метод узагальнення. Під час дослідження колектив авторів спирався на принцип об'єктивізму.

Результати. Обґрунтовано, що в контексті наростання загроз українській зовнішній політиці та дипломатії, Україні варто більш глибоко працювати в напрямі активізації відносин зі східноєвропейськими країнами стосовно створення майданчика безпекового діалогу в межах Балто-Чорноморської співдружності. Доведено, що координація різнорівневої співпраці в регіоні Міжмор'я дозволить оптимізувати та зміцнити рівень національної безпеки України, Польщі та інших держав Центральної та Східної Європи.

Висновки. Потреба в інтенсифікації торговельно-логістичного співробітництва та сприйняття загрози, що виходить від РФ, стали головними причинами повернення до ідеї та її інституалізації в межах Міжмор'я. Участь в ініціативі трьох морів може служити для України додатковою ланкою, яка сприяє європейській та євроатлантичній інтеграції України на макрорегіональному рівні.

Ключові слова: Міжмор'я, Балто-Чорноморська співдружність, Тримор'я, Україна, Польща, національна безпека, Російська Федерація, агресія, Центральна та Східна Європа.

Вступ

Російсько-українська війна, яка розпочалася у 2014 р. і триває досі, змінила геополітичну ситуацію в регіоні Центральної та Східної Європи. Україна сьогодні стоїть перед серйозними викликами безпеки й існування держави. Війна в Україні продемонструвала всьому світові певну безпорадність ЄС і НАТО, нездатність ООН та ОБСЄ протидіяти викликам часу. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну вкотре додало актуальності концепції Міжмор'я на теренах Центральної та Східної Європи. Наразі життєво важливого значення набули можливості залучення України до центральноєвропейської системи регіональної безпеки в межах ініціативи "Міжмор'я" через імплементацію інфраструктурних і торговельних проєктів.

Методи

У процесі дослідження були застосовані аналітичний та історичний методи, а також метод узагальнення. Під час розвідки колектив авторів спирався на принцип об'єктивізму.

Результати

Геополітичному позиціонуванню України в межах Балтійсько-Чорноморського простору присвячено наукові й аналітичні розвідки українських, польських та іноземних дослідників. Про необхідність створення Балтійсько-Чорноморського геополітичного союзу свого часу писали відомі українські політики та науковці М. Міхновський (Міхновський, 2002), С. Рудницький (Рудницький, 1923; 1994), Ю. Липа (Липа, 1995; 2007).

В їхніх працях переважно йшлося про гіпотетичні можливості перетворення України на важливого геополітичного гравця в регіоні Міжмор'я. Термін "Міжмор'я" використовується для позначення союзу держав між Балтійським і Чорним морями, а в деяких випадках – і Адріатичним морем. Ідея Міжмор'я передбачає глибоку співпрацю або навіть конфедерацію держав, розташованих між Балтійським і Чорним морями, які стикнулися із загрозами з боку Росії (Poleguy, 2021, p. 32).

У польській політичній традиції проєкт "Міжмор'я" ("Тримор'я" або "Intermarium") знаходимо в ряді польських геополітичних концепцій – від політики "прометеїзму" Ю. Пілсудського та Р. Дмовського до доктрини УЛБ Є. Гедройця та Ю. Мерошевського. Ідея Міжмор'я уперше запропонована Адамом Єжи Чарторийським у XIX ст. і згодом була сформульована як політична концепція вже Ю. Пілсудським. У цілому проєкт вписувався в контекст ідеї відродження Речі Посполитої "від моря до моря", що набула значного поширення в політичній думці польських інтелектуальних та політичних кіл на межі XIX–XX ст.

Ще одна спроба застосувати концепцію Міжмор'я до практичної політики пов'язана з Юзефом Беком, міжвоєнним міністром закордонних справ Польщі. Бек уважав, що співпраця країн Центрально-Східної Європи може гарантувати виживання Польщі в умовах мілітаризації Німеччини та СРСР. Прагматизм політичного підходу Ю. Бека базувався на геополітичних реаліях і питаннях безпеки, а не на ідеологічних концепціях.

© Дорошко Микола, Балюк Валентин, Черкас Богдан, 2024

Бек уважав за необхідне для Польщі вступати в союзи з малими й середніми державами, розташованими між Балтійським, Адріатичним і Чорним морями. Однак цей підхід так і не був повністю реалізований (Polegki, 2021, p. 33).

Загальний зміст історичної концепції "Міжмор'я" ("Тримор'я" або "Intermarium") – сприяти формуванню федерації між народами, що проживають на території між Балтійським, Чорним та Адріатичним морями, з метою протистояння імперським амбіціям спочатку царської Росії, потім – Пруссії та Німецького Рейху, а також потенційного союзу між ними. Ідея "Міжмор'я" стала доволі популярною в польському політичному середовищі у перші роки після відновлення другої Речі Посполитої.

Ю. Пілсудський, литовський король Міндаугас II та український гетьман П. Скоропадський намагалися вести діалог щодо зближення країн регіону з метою підтримки безпеки й захисту від нової імперської експансії. Однак недовгий політичний вік двох останніх лідерів та ідеї Польщі щодо федералізації Східної Європи також не забезпечили реалізації ідей Міжмор'я. Врешті військова конвенція, підписана між Польщею, Фінляндією, Естонією та Україною, була останньою спробою реалізації ідеї створення Балто-Чорноморського союзу.

Паралельно на початку 1920-х рр. було напрацьовано проєкт Договору Чорноморського союзу, у якому проголошувалася спільна ідея боротьби за незалежність і взаємне визнання та взаємопідтримка, спільна боротьба з більшовиками, подальший спільний захист, створення єдиного органу – Ради Чорноморського Союзу, що затверджував статут і наглядав за діями головнокомандувача спільних збройних сил, обраного за згодою сторін. Договір набув чинності з дня підписання. До участі запрошувалися представники України, Грузії, Азербайджану, Кубані, Тереку, Дону і так званого російського політичного комітету. У перспективі не виключалася участь у Договорі Туреччини, Польщі та Румунії. Однак уже наприкінці 1920 р. Червона армія зайняла Україну, Азербайджан, Вірменію та Грузію. Згодом обговорювалися ідеї створення Чорноморської Антанти, до якої б під егідою Франції увійшли Україна, Кубань, Грузія та Азербайджан, утім різке зниження дипломатичної активності Франції після Локарнської конференції звело нанівець потенціал цього об'єднання (Кондратенко, 2020, с. 13). Вкрай зацікавленим у реалізації проєкту "Міжмор'я" було й керівництво Директорії УНР, що вважало підписання Варшавської угоди з Другою Річчю Посполитою 1920 р. першим кроком не лише до створення "Східної Антанти", але й Балто-Чорноморського союзу окраїнних держав колишньої Російської імперії. На цьому, зокрема, наголошував міністр закордонних справ УНР А. Ніковський, вважаючи, що "Східна Антанта" "спричиниться до консолідації політичних і економічних відносин на Сході, до усунення грізної небезпеки "балканізації" Східної Європи, і таким чином буде аргументом проти відбудови Росії в очах Великої Антанти". Аналогічним чином Балтійський союз, на думку А. Ніковського, відокремить Німеччину від Росії та стане на перешкоді можливих у майбутньому спроб Берліна "відбудувати Єдину Росію" (Кондратенко, 2020, с. 13). Водночас А. Ніковський застерігав, що неучасть УНР у проєкті "Східної Антанти" призведе до послаблення морального впливу першої на Балтійські держави та "спричиниться до надмірного поширення на Сході впливу другої Великої окраїнної держави – Польщі", а також суттєво послабить політичну позицію України

при створенні в перспективі Чорноморського союзу (Кондратенко, 2020, с. 13).

Із початком холодної війни концепція Міжмор'я фактично зникла з ідейного поля еліт країн Східної Європи, яка після Другої світової війни перетворилася на сферу впливу Радянського Союзу. Лише поодинокі праці емігрантських кіл подекуди нагадували про можливість існування Балто-Чорноморського союзу. Зокрема, у 1960-х та на початку 1970-х рр. польський публіцист Є. Гедройц і політолог Ю. Мерошевський в еміграції запропонували концепцію "Міжмор'я" у форматі осі "Україна – Литва – Білорусь". Цим трьом радянським республікам відводилася роль суміжних утворень під контролем зовнішніх сил, тоді як Польща мала отримати роль регіонального лідера. Уважеться, що концепція Гедройца-Мерошевського багато в чому лягла в основу сучасної східноєвропейської політики Польщі. У подальшому про ідеї Міжмор'я висловлювалися такі польські провідні політики, як Л. Валенса, який у першій половині 1990-х обґрунтував перехідний період в інтеграційних прагненнях східноєвропейських країн до НАТО (Кондратенко, 2020, с. 15).

Нове дихання ідеї "Міжмор'я" надав розпад так званого соціалістичного табору на межі 80–90-х рр. XX ст. У 1990-ті рр. у Польщі побачили світ дослідження, у яких здійснено геополітичну характеристику регіону, розглянуто різні варіанти формування Балто-Чорноморського союзу, спрогнозовано вплив на відносини з Росією, Західною Європою і Скандинавією у разі можливої реалізації проєкту (Grzechnik, 2014; Okulewicz, 2001; Troebst, 2003).

Провісником інтеграційних процесів у Східній Європі стало заснування в 1991 р. Вишеградської четвірки у складі Польщі, Чехословаччини (пізніше організація представлена Чехією й Словакією) та Угорщини. У 1992 р. було створено Раду держав Балтійського моря (РДБМ) задля сприяння стабільній і процвітаючій Європі та сформовано оборонні структури держав Балтії. Слід також вказати на Організацію Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), яка була заснована в 1992 р. у складі 11-ти країн, у тому числі й України, Грузії та Молдови. Співпраця у рамках цієї організації відбувалася на академічному, міжурядовому, міжпарламентському, діловому, банківському та інших рівнях. Було сформовано Раду міністрів закордонних справ і Парламентську Асамблею. Утім, подальший діалог щодо Балто-Чорноморського союзу обмежився проведенням конференцій, самітів та, максимум, міжурядових зустрічей, де обговорювались питання різнорівневого співробітництва, підтримки безпеки та розвитку комунікацій.

Надалі дискурс Міжмор'я був відроджений уже в 2000-х роках. Приміром, у роботі українських дослідників В. Мадіссона та В. Шахова "Сучасна українська геополітика" (2003) доволі детально розглядаються питання участі України в потенційному Балто-Чорноморському об'єднанні. На думку українських дослідників, Україна є "природним посередником" між регіонами Балтійського та Чорного морів. Тому для України дедалі актуалізується вісь співпраці "Північ – Південь" як альтернатива різновектора "Схід – Захід". Важливою у цьому контексті, як зазначає дослідниця У. Рудницька, є й комунікаційно-транспортна система в Балто-Чорноморському регіоні, зокрема й система газопроводів (Кондратенко, 2020, с. 17).

Щодо практичного аспекту реалізації Балто-Чорноморського зближення варто назвати Угоду із заснування

у 2001 р. Робочої групи з військово-морського співробітництва у Чорному морі – BLACKSEAFOR, що стала чи не найдієвішим проектом співпраці в рамках Чорноморського регіону. Метою Угоди, як відомо, є співпраця у сфері підтримки миру та стабільності в регіоні шляхом спільного тренування військово-морських сил. Наступного року було підписано договір стосовно побудови заходів безпеки у військово-морській сфері в Чорному морі. Безпечовими угодами та документами із визначення політико-економічної співпраці в Чорноморському регіоні слід уважати такі ініціативи: "Прикордонна співпраця Чорного моря", ініційовану в 2006 р. Румунією "Чорноморський форум задля діалогу та партнерства", "Гармонія Чорного моря" тощо. Посилення безпекових зв'язків України з іншими регіональними центрами має бути спрямоване передовсім на користь геополітичного формування так званої Балто-Чорноморської дуги (Балто-Чорноморського союзу / *Intermarium*) як спільного безпекового й оборонного простору.

Серед найвідоміших сучасних українських ініціаторів концепту Балто-Чорноморського союзу є також український учений, академік НАН України В. Горбулін, який говорить про спільність загроз для України, держав Балтії, Скандинавських країн, Румунії та інших країн Міжмор'я. На його думку, оптимальним шляхом зовнішньополітичного розвитку для країн Балто-Чорноморського союзу є підвищена активність у сфері міжнародних відносин, безпеки, економіки, енергетики й інформаційної політики. Адже дефіцит безпеки, як зазначає вчений, супроводжує країни Центральної та Східної Європи ще з XVIII ст., які перманентно ставали розмінною монетою у відносинах між Західною Європою та Росією. Виходячи з цього, В. Горбулін застерігає країни цього регіону від практики покладання надій підтримки на більш потужних геополітичних гравців, системи колективної безпеки та усталені інтеграційні об'єднання. Тим самим оптимізація механізмів зближення і партнерства має забезпечити, на його думку, створення в Балто-Чорноморському регіоні нового центру вільного обороту товарів, робочої сили, капіталів та ідей, а також, що головне, сприяти врегулюванню конфлікту на Сході України (Кондратенко, 2020, с. 16).

Одним із ініціаторів відродження Міжмор'я був загиблий президент Польщі Л. Качинський. Він пропонував провести конференцію про "Міжмор'я", користаючись новими можливостями – змінами в Україні, пов'язаними з першим Майданом. Однак планам не вдалося реалізуватися – 10 квітня 2010 р. Л. Качинський разом із представницькою делегацією Польщі раптово загинув в авіакатастрофі під Смоленськом, яку, найімовірніше, організували російські спецслужби.

Виразником ідеї об'єднання держав Центрально-Східної Європи у Балто-Чорноморський союз став президент Польщі А. Дуда (Duda, 2015). На лідируючу роль Польщі у проекті "Інтермаріум" указує, наприклад, один із найвпливовіших фахівців у галузі геополітики Д. Фрідман у виданні аналітичного центру "Stratfor" (Friedman, 2011). Разом із тим, у польському науковому й експертному середовищі превалює думка, що цей геополітичний проект неможливий без Білорусі та України (Машкевич, 2015). Польща має всі підстави на регіональне лідерство у Східній Європі, оскільки може бути не лише ініціатором Балто-Чорноморського союзу, але, по суті, і його засновником, шляхом реалізації стратегії згадуваної ягеллонської геополітики, що регулярно піддається дискурсу в польських інтелектуальних і полі-

тичних колах. Навіть незважаючи на те, що Польща є членом ЄС та НАТО, вона сприймає Росію як реальну загрозу своїй безпеці, такі занепокоєння тільки посилилися після 2014 р., а особливо – із широкомасштабним вторгненням РФ у лютому 2022 р.

До усвідомлення необхідності відродження проекту Міжмор'я Польща й Україна йшли поступово. 2009 р. Україна, Литва та Польща створили спільну військову бригаду. У 2020 р. було започатковано новий тісний формат співпраці – Люблінський трикутник між міністерствами закордонних справ трьох країн. Ці кроки до зближення ґрунтувалися як на історичних підставах, так і на соціологічних опитуваннях, що демонстрували прихильність суспільств у Литві, Польщі та Україні до таких інтеграційних форматів. Таким чином, ці та подібні проекти є вираженням спільних інтересів, сприйняття загроз та ідентичності у Центрально-Східній Європі. Водночас жодна з ініціатив, пов'язаних з Міжмор'ям, ще не привела до створення потужного альянсу безпеки у Центральній та Східній Європі (Fedorenko, Rotaru, & Umland, 2022).

Відродження проекту "Міжмор'я" шляхом створення інфраструктурної внутрішньої стійкості у Центрально-Східній Європі покликане сприяти зміцненню системи регіональної безпеки з метою перетворення країн Балтійсько-Чорноморського регіону на самостійну геополітичну одиницю. Геополітичними інструментами в реалізації проекту "Міжмор'я" виступають наявні енергетичні та транспортні комунікації, а також вихід до морського узбережжя країн регіону. Тож на порядку денному для України – стати елементом цієї системи безпеки, передумови для чого наразі сформовані.

Інституційним виміром проекту "Міжмор'я" стала започаткована в 2016 р. "Ініціатива трьох морів". Її було створено за активної позиції Польщі та Хорватії. Наразі учасницями Ініціативи є 13 країн Центральної та Східної Європи, що об'єднані трьома морями – Балтійським, Чорним та Адріатичним, зокрема Австрія, Болгарія, Греція, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія та Чехія. Незважаючи на певний скептицизм і недовіру з боку Німеччини на початку Ініціативи, Німеччина приєдналася до Ініціативи трьох морів як країна-партнер.

Головною метою створення Ініціативи стала потреба в реалізації масштабних інфраструктурних проектів у регіоні й подальший розвиток логістичних і торговельних ланцюжків. Задля виконання поставлених завдань було утворено інвестиційний фонд Тримор'я, який фінансує проекти транспортної, енергетичної та цифрової інфраструктури. У цьому є серйозна потреба, оскільки країни Тримор'я не настільки інтегровані між собою по автомобільних шляхах і залізницях, як країни Західної Європи. Президент Польщі Анджей Дуда, зокрема, описав ідею Міжмор'я як "нову концепцію для просування єдності та згуртованості Європи" через співпрацю 13 країн, розташованих між Адріатичним, Балтійським та Чорним морями – "трьома морями Центральної Європи" (Семенова, 2022). Першими до фонду долучилися Польща та Румунія, загальна сума внесків яких становила понад 500 млн євро. Сполучені Штати зобов'язалися інвестувати до 1 млрд дол. в енергетичні проекти "Ініціативи трьох морів" (Polegki, 2021, р. 41). Утім, справжнім поштовхом для розвитку Ініціативи стала повномасштабна війна, яку розв'язала РФ проти України, адже саме держави Центральної та Східної Європи найкраще розуміють важливість підвищення рівня безпеки та стабільності в регіоні спільними зусиллями.

У вересні 2023 р. Україна стала асоційованим членом "Ініціативи трьох морів". Ця подія відбулася 6 вересня 2023 р. на саміті держав-учасниць Ініціативи в Бухаресті. Ще у червні 2022 р. Президент України Володимир Зеленський висловив позицію щодо участі та набуття членства України в "Ініціативі трьох морів". Тоді ж на саміті в Ризі Україна отримала спеціальний статус партнера-учасника "Ініціативи трьох морів". Цей тип співпраці призначений для тих країн, які ще не є членами Євросоюзу, і відрізняється від стратегічного партнерства Тримор'я зі США, Великою Британією чи Єврокомісією. Наразі в Ініціативі принцип, відповідно до якого державою-учасницею об'єднання може бути лише та країна, яка є повноправним членом ЄС. Провідну роль у процесі інтеграції України до Тримор'я відіграла Польща. Прем'єр-міністр Матеуш Моравецький навіть зробив заяву, що сам проєкт Тримор'я тепер неможливий без залучення до нього України. Утім цьому прогресу передувала незацікавленість української влади брати участь у започаткованій Ініціативі. Адже Україна отримала запрошення на перший інавгураційний саміт "Ініціативи трьох морів" у Дубровнику в 2016 р., але не відрядила делегатів. Потім Україну не запросили на наступний саміт, який відбувся у Варшаві 2017 р. через чітке визначення Ініціативи як економічного проєкту, у якому беруть участь лише країни-члени ЄС. Згодом Україна була запрошена на бізнес-форум саміту "Ініціативи трьох морів", що відбувся в Бухаресті 2018 р., але українські представники знову не прибули.

Згідно із Центром протидії дезінформації при Раді національної безпеки й оборони України статус асоційованого члена в Тримор'ї дозволяє Україні у практичному вимірі інтегруватися в європейську залізничну мережу, об'єднати обласні центри України з транспортною мережею Центральної та Східної Європи, у перспективі експортувати українську електроенергію на захід, використати потенціал українських національних підземних газосховищ і загалом сприяти повоєнній відбудові України (Ільченко, 2023).

Стратегічним напрямом співпраці для держав-учасниць наразі є розвиток логістичних можливостей для полегшення експорту з України в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Міністр економіки України Ю. Свириденко наголосила, що агресія Москви проти України підштовхнула держави-учасниці "Ініціативи трьох морів" до модернізації інфраструктури, транспортних систем, забезпечення продовольством, залучення інвестицій в енергетику та інші стратегічні сектори, аби повністю позбутися російської нафти і газу (Кабінет Міністрів України, 2023).

Утім, державам Міжмор'я потрібно ще врегулювати торговельні взаємовідносини в рамках "Ініціативи трьох морів", зокрема щодо зняття бар'єрів у двосторонній торгівлі й відновлення експорту зерна та інших культур з України. У зв'язку з російською блокадою українських портів стратегічне для офіційного Києва значення отримали експортні можливості в Дунайському регіоні й торговельні шляхи, які ведуть у порти Румунії, Болгарії та Хорватії. За словами президента Польщі А. Дуди, "війна в Україні, необхідність постачати в Україну та експортувати продукцію з України – щоб Україна могла функціонувати максимально нормально в цій надзвичайно складній ситуації – показали, наскільки важливі інфраструктурні зв'язки в Центральній Європі та наскільки важливі вони між нашими країнами". Враховуючи це, постає надзвичайно актуальне питання сьогодення –

посилення безпекової складової співробітництва в рамках "Ініціативи трьох морів", без якої складно реалізувати повною мірою інфраструктурні та інші економічні проєкти (Рар, 2023).

Актуальним залишається питання взаємодії Тримор'я з Європейським Союзом. Старший аналітик та голова Східноєвропейської програми в Безпековому центрі "Європейські цінності" Давід Стулік зазначає, що Тримор'я може доповнювати і в перспективі стати частиною політики ЄС, оскільки Європейський Союз вкладає величезні гроші у розвиток інфраструктури. Як зазначено у цілях Тримор'я, із самого початку проєкт був створений для того, щоб доповнювати, а не конкурувати з Європейським Союзом. Про це свідчить тісне залучення Європейської комісії до діяльності Ініціативи. Саме тому Тримор'я має всі можливості стати такою ініціативою, яка підтримується з боку ЄС, і відповідно залучати потужні кошти зі структурних фондів ЄС (Суспільне. Новини, 2022). Геостратегічні проєкти "Ініціативи трьох морів" і "Міжмор'я" відіграють вагомую роль у процесі подальшого просування ЄС на Схід, що зустрічає опір Росії.

З-поміж великих інфраструктурних проєктів, які реалізуються в рамках "Ініціативи трьох морів", є: автомагістраль Via Carpathia, що покликаний об'єднати Північну й Південну Європу, з'єднавши Клайпеду в Литві із Салоніками в Греції; Балтійсько-Адріатичний залізничний коридор; інфраструктура для зрідженого природного газу, зокрема морські термінали у Польщі та Хорватії; автомагістраль Via Baltica із Праги до Гельсінкі через Польщу, Литву, Латвію та Естонію; проєкт залізничного коридору Rail Baltica; вантажний коридор Amber Rail тощо (Семенова, 2022).

У рамках енергетичної співпраці Польща, зі свого боку, планує забезпечувати логістику енергоресурсів шляхом постачання американського сланцевого газу в країні Центрально-Східної Європи через термінал зрідженого природного газу в Свіноуйсьце на узбережжі Балтійського моря, а також добудови польської ділянки газопроводу з Норвегії ("Балтійський газопровід") (Лельонек, & Матерняк, 2017). Ці проєкти стабілізували б енергетичну безпеку не лише Польщі та України, а й регіону Міжмор'я загалом. Зокрема, у жовтні 2019 р. Конгрес США представив резолюцію на підтримку Тримор'я в зусиллях щодо підвищення енергетичної незалежності та інфраструктури, зазначивши, що така робота зміцнить національну безпеку США та Європи. Таким чином, Польща зміцнює свою роль у рамках енергетичного проєкту "Північно-південний газовий коридор" по осі "Північ – Південь". Тому Україні необхідно активно долучатися до такого енергетичного коридору як одній із ключових країн у забезпеченні інфраструктурної внутрішньої стійкості регіону Міжмор'я.

Не менш важливим, у сенсі реалізації проєкту Міжмор'я, є завдання диверсифікації транзитних коридорів. Наразі висунуто два проєкти: перший має на меті будівництво каналів, що з'єднають Балтійське та Чорне море через річки Вісла, Сян, Дністер, Прут і Дунай; другий – налагодити залізничне сполучення з Егейським морем через Румунію, Болгарію, країни Західних Балкан і Грецію. Реалізація цих проєктів сприятиме зміцненню безпеки країн-учасниць в умовах війни Росії проти України. Польща, у свою чергу, прагне залучати кошти з єврофондів на модернізацію транспортних автомагістралей між північчю і півднем Європи з метою з'єднання портів трьох морів, що частково збігається з мережею пан'європейських доріг TEN-T (Poręba, 2018).

Ще одним важливим напрямом забезпечення стійкості енергетично-комунікаційної інфраструктури в регіоні Тримор'я є електроенергетичний. Ідеться про запуск енергетичного мосту "Україна – ЄС", а саме – відкриття енергосполучення "Хмельницький – Жешув", а також об'єднання електроенергетичного ринку України з європейським. 24 лютого 2022 р., у день широкомасштабного вторгнення РФ проти України, НЕК "Укренерго" від'єднала українську енергосистему від мереж Росії та Білорусі. А 16 березня 2022 р. Україна приєдналася до об'єднаної енергосистеми континентальної Європи ENTSO-E, що відбулося на рік раніше запланованого. І вже у квітні 2023 р. було запущено в роботу модернізовану міждержавну лінію електропередачі між Україною та Польщею протяжністю 400 км (Шмигаль, 2023).

Зауважимо, що на міжрегіональному рівні в травні 2023 р. було підписано Угоду про економічну мережу регіонів Тримор'я, у рамках якої ряд українських областей стали учасниками цього міжнародного договору. Мережа регіонів "Ініціативи трьох морів" – це формат практичної співпраці між органами місцевого самоврядування держав-учасниць Тримор'я, створений за ініціативи Люблінського воеводства. Документ про створення Мережі, або Люблінську декларацію, було підписано 2021 р. Серед переваг Угоди про економічну мережу регіонів Тримор'я варто виділити: розбудову інфраструктури регіонів шляхом реалізації проєктів у транспортній, енергетичній і цифровій сферах; створення інструментів для кращого використання європейських фондів, національних ресурсів та інвестиційного фонду Тримор'я; підтримка підприємництва, зокрема розвиток малого й середнього бізнесу та міжнародної торгівлі, а також розвиток і взаємний обмін у сферах культури, мистецтва, туризму тощо (Отаманчук, 2023).

Дискусія і висновки

Архітектура безпеки в регіоні змінюється і проєкт Міжмор'я за активної позиції Польщі та України має потенціал запропонувати державам Центральної та Східної Європи за підтримки США та Сполученого Королівства новий формат безпекового співробітництва у вигляді Балтійсько-Чорноморського союзу. Адже саме держави Центральної та Східної Європи найбільш активні в допомозі Україні для протистояння широкомасштабному вторгненню РФ. На думку проф. С. Віднянського, фундаментом цієї ініціативи для США становить системна військово-політична присутність у Польщі (військові бази системи протиракетної оборони), Косово (стратегічна військова база "Бондстїл"), Болгарії та Румунії (американські бази протиракетної оборони та військово-морські бази у Варні та Констанці). З цієї позиції "Ініціативу трьох морів" можна розглядати як політичне підсилення євроатлантичної солідарності. Ключову інтегруючу роль у проєкті "Міжмор'я" відіграє Польща. Варшава за останні два десятиліття перетворилася на важливого партнера офіційного Вашингтону, а після виходу Великої Британії з ЄС Польща стала головним і найбільш послідовним партнером США серед країн ЄС (Віднянський, & Мартинов, 2020, с. 12).

У найближчому майбутньому Захід не буде готовий надати реальні гарантії безпеки Україні, Грузії та Молдові, незважаючи на життєву важливість цієї допомоги. Виникають сумніви й у готовності Заходу воювати з РФ заради захисту країн Балтії чи Польщі, що актуалізує виникнення між країнами Центрально-Східної Європи спільних оборонних інтересів. Попри демократичну та правозахисну риторичку, Захід так і не захистив ні Молдову, ні Грузію, ні Україну від російської агресії. Фактич-

но єдиними потенційними союзниками України, як і потенційними жертвами російського тиску, є наші найближчі сусіди: Польща, Румунія, Молдова, Литва, Латвія та Естонія. Кожна з цих країн хоче здобути надійних союзників проти російської експансії. Країни Балтії, у яких мешкає значна російська меншина, також перебувають під загрозою російської експансії. Польща має чи не найвагоміші підстави для формування оборонного союзу із сусідами регіону, з огляду на сумний історичний досвід "допомоги" західних союзників 1939 р.

Проєкт "Міжмор'я" цілком може знайти собі таких союзників, як США, Канада та Велика Британія, які будуть зацікавлені у подібній альтернативній силі в Європі. Балто-Чорноморський союз залишається поки що більше ідеєю, яка тримається на окремих фактах історії, політики й економіки. Проте на тлі незадоволення політикою ЄС і посилення конфронтації з Росією ця ідея дедалі більше набуває актуальності та формалізується. Слабким місцем більшості концепцій створення проєкту "Міжмор'я" видається охоплення занадто великої кількості країн з різноспрямованими векторами геополітичного тяжіння, що негативно впливає на стабільність цього проєкту (Тодоров, & Тодорова, 2016, с. 36). Водночас бачення спільного ворога зближує позиції країн Балтії, Польщі, України та Румунії.

Отже, тривала російсько-українська війна та внутрішні кризи в Європейському Союзі вплинули на перспективи майбутнього розвитку у Східній і Центральній Європі. Пошук нової архітектури безпеки та регіональна співпраця змусили національні еліти в Польщі та Україні переглянути свої зусилля щодо регіональної й безпекової співпраці. Потреба в інтенсифікації торговельно-логістичного співробітництва та сприйняття загрози, що виходить від Росії, стали головними причинами повернення до ідеї та її інституалізації в рамках ініціативи.

Участь в "Ініціативі трьох морів" може служити для України додатковою ланкою, яка сприяє європейській та євроатлантичній інтеграції України на макрорегіональному рівні. Реалізація енергетичних і транспортно-логістичних проєктів у рамках Ініціативи сприятиме насамперед економічному зростанню України. Залучення України до центральноєвропейської системи регіональної безпеки в рамках ініціативи Міжмор'я не лише підвищить наш геополітичний статус, а й сприятиме налагодженню конструктивного діалогу по осі "Схід – Захід".

Внесок авторів: Микола Дорошко – концептуалізація ідеї, розроблення та проєктування методології; Валентин Балюк – формулювання завдань і цілей дослідження; Богдан Черкас – застосування формальних методів для аналізу емпіричних даних.

Список використаних джерел

- Віднянський, С., & Мартинов, А. (2020). Геостратегічні проєкти Міжмор'я і Тримор'я у зовнішній політиці України (1991–2020 рр.). *Геополітика України: історія та сучасність*, 2(25), 9–18.
- Дипломатична місія Української Народної Республіки в Латвії, м. Рига. (1920). [Історична довідка]. (Ф. 3697, оп. 1, спр. 11, арк. 1–152), Центральный державный архив вищих органів влади та управління України. <https://e-resource.tsdav.gov.ua/search?q=3697>
- Ільченко, Л. (2023, 7 вересня). *Крок до розвитку логістики й експорту: Україна стала асоційованою державою-учасницею "Тримор'я". Економічна правда.* <https://www.epravda.com.ua/news/2023/09/7/704034/>
- Кондратенко, О. (2020). Балто-Чорноморська співдружність: витоки та стратегічні можливості для України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Серія "Міжнародні відносини"*, 1(51), 11–17.
- Лельюнек, А., & Матерняк, Д. (2017). (Ред.). *Рекомендації Фондації "Центр досліджень Польща – Україна" для урядів республіки Польща і України у взаємних відносинах.* POLUKR. <http://www.polukr.net/uk/blog/2017/03/rekomendacii>

- Липа, Ю. (1995). *Розподіл Росії*. Інститут народознавства НАН України.
- Липа, Ю. (2007). *Всеукраїнська трилогія: Т. 1. Призначення України*, МАУП.
- Машкевич, М. (2015). *Східна польська політика у XX – на початку XXI ст.: концепції та інтерпретації*. Ніка-Центр.
- Міністерство економіки України. (2023, 7 вересня). *Україна отримала статус асоційованої держави-учасниці ініціативи Трьох морів*. <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-otrymala-status-asotsiivanoi-derzhavy-uchasnytsi-initsiatyvy-trokh-moriv>
- Міхновський, М. (2002). *Самостійна Україна*. Діокор.
- Отаманчук, В. (2023, 17 травня). *Хмельниччина підписала Угоду про економічну мережу регіонів Тримор'я: подробиці*. <https://vsim.ua/tochka-zoru/hmelnichchina-pidpisala-ugodu-pro-ekonomichnu-merezhu-regioniv-trimory-11797196.html>
- Рар, І. Я. (2023, 6 вересня). *Греція приєдналась до Ініціативи трьох морів*. Польське радіо.
- Рудницький, С. (1923). *Українська справа зі становища політичної географії*. Українське слово.
- Рудницький, С. (1994). *Чому ми хочемо самостійної України*. Світ.
- Семенова, І. (2022, 21 червня). (Ред.). *"Наш зв'язок із вільним світом"*. *Що таке Тримор'я і чому Україна прагне приєднатися до цього об'єднання 12 країн ЄС*. <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/trimor-ya-shcho-ce-ta-yaki-krajini-do-nogo-vhodyat-ukrajina-stala-partnerom-initsiatyvi-troh-moriv-50251323.html>
- Суспільне. Новини. (2022, 21 червня). *Чим ініціатива Тримор'я вигідна для України – думка експертів*. <https://susplne.media/252523-cim-initsiativa-trimora-vigidna-dla-ukraini-dumka-ekspertiv/>
- Тодоров, І., & Тодорова, Н. (2016). Геополітичний проєкт Міжмор'я і російська агресія. *Геополітика України: історія і сучасність*. ДВНЗ "УжНУ", 2(17), 27–40. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/22492>
- Шмигаль, Д. (2023, 5 травня). *Україна запустила модернізовану лінію електропередач з Польщею*. Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3703731-ukraina-zapustila-modernizovanu-liniu-elektroperedaci-z-polsheu.html>
- Duda, A. (2015). *Nie mam wątpliwości, że procedury in vitro są potrzebne*. *Newsweek Polska*.
- Fedorenko, K., Rotaru, V., & Umland, A. (2022). The Intermarium Idea in the Post-Soviet Period Ideas and Institutions for a Security Alliance between the Baltic and Black Seas. *Soviet and Post-Soviet Politics and Society*, 242, 285–305.
- Friedman, G. (2011). *Borderlands: A Geopolitical Journey in Eurasia*. Austin.
- Grzechnik, M. (2014). Intermarium: The Baltic and the Black Seas on the Polish mental maps in the interwar period. *The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies*, 1(6), 1, 81–96.
- Okulewicz, P. (2001). *Koncepcja "Międzymorza" w myśli i praktyce politycznej obozu Józefa Piłsudskiego w latach 1918–1926*. Wydawn. Poznańskie, 75–86.
- Polegki, O. (2021). The Intermarium in Ukrainian and Polish Foreign Policy Discourse. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, 8(2), 29–48. <https://ewjus.com/index.php/ewjus/article/view/562>
- Poreba, T. (2018). *Via Carpathia – An Investment in the Future*. Warsaw institute review.
- Troebst, S. (2003). "Intermarium" and "Wedding to the Sea": Politics of History and Mental Mapping in East Central Europe. *European Review of History*, 10(2), 293–321.
- References**
- Diplomatic mission of the Ukrainian People's Republic in Latvia, Riga*. (1920). [Historical reference]. (Fund 3697, op. 1, reference 11, sheet 1–152), The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine [in Ukrainian]. <https://e-resource.tsdao.gov.ua/search?q=3697>
- Duda, A. (2015). *Nie mam wątpliwości, że procedury in vitro są potrzebne*. *Newsweek Polska*.
- Fedorenko, K., Rotaru, V., & Umland, A. (2022). The Intermarium Idea in the Post-Soviet Period Ideas and Institutions for a Security Alliance between the Baltic and Black Seas. *Soviet and Post-Soviet Politics and Society*, 242, 285–305.
- Friedman, G. (2011). *Borderlands: A Geopolitical Journey in Eurasia*. Austin.
- Grzechnik, M. (2014). Intermarium: The Baltic and the Black Seas on the Polish mental maps in the interwar period. *The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies*, 1(6), 1, 81–96.
- Ilchenko, L. (2023, September 7). *A step towards the development of logistics and exports: Ukraine became an associated state-participant of "Three Seas"*. *Economic Truth* [in Ukrainian]. <https://www.epravda.com.ua/news/2023/09/7/704034/>
- Kondratenko, O. (2020). *The Baltic-Black Sea Commonwealth: origins and strategic opportunities for Ukraine*. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University, International Relations Series*, 1(51), 11–17 [in Ukrainian].
- Lelionek, A., & Maternyak, D. (2017). (Eds.). *Recommendations of the "Poland-Ukraine Research Center" Foundation for the governments of the Republic of Poland and Ukraine in mutual relations*. POLUKR [in Ukrainian]. <http://www.polukr.net/uk/blog/2017/03/rekomendacj>
- Lypa, Yu. (1995). *Distribution of Russia*. Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Lypa, Yu. (2007). *All-Ukrainian trilogy: T. 1. Appointment of Ukraine*. MAUP [in Ukrainian].
- Mashkevich, M. (2015). *Eastern Polish politics in the 20th and early 21st centuries: concepts and interpretations*. Nika Center [in Ukrainian].
- Mikhnovskiy, M. (2002). *Independent Ukraine*. Diokor.
- Ministry of Economy of Ukraine. (2023, September 7). *Ukraine received the status of an associated state-participant of the Three Seas initiative*. <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-otrymala-status-asotsiivanoi-derzhavy-uchasnytsi-initsiatyvy-trokh-moriv>
- Okulewicz, P. (2001). *Koncepcja "Międzymorza" w myśli i praktyce politycznej obozu Józefa Piłsudskiego w latach 1918–1926*. Wydawn. Poznańskie, 75–86.
- Отаманчук, В. (2023, May 17). *Khmelnytskyi signed the Agreement on the economic network of the regions of the Three Seas region: details*. <https://vsim.ua/tochka-zoru/hmelnichchina-pidpisala-ugodu-pro-ekonomichnu-merezhu-regioniv-trimory-11797196.html>
- Polegki, O. (2021). The Intermarium in Ukrainian and Polish Foreign Policy Discourse. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, 8(2), 29–48. <https://ewjus.com/index.php/ewjus/article/view/562>
- Poreba, T. (2018). *Via Carpathia – An Investment in the Future*. Warsaw institute review.
- Public. News. (2022, June 21). *How the Three Seas Initiative is beneficial for Ukraine – the opinion of experts*. <https://susplne.media/252523-cim-initsiativa-trimora-vigidna-dla-ukraini-dumka-ekspertiv/>
- Rar, I. Ya. (2023, September 6). *Greece joined the Three Seas Initiative*. Polish Radio.
- Rudnytskyi, S. (1923). *The Ukrainian case from the point of view of political geography*. Ukrainian word.
- Rudnytskyi, S. (1994). *Why do we want an independent Ukraine*. World.
- Semenova, I. (2022, June 21). (Ed.). *"Our Connection to the Free World." What is Timore and why Ukraine wants to join this union of 12 EU countries*. <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/trimor-ya-shcho-ce-ta-yaki-krajini-do-nogo-vhodyat-ukrajina-stala-partnerom-initsiatyvi-troh-moriv-50251323.html>
- Shmyhal, D. (2023, May 5). *Ukraine launched a modernized power transmission line with Poland*. Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3703731-ukraina-zapustila-modernizovanu-liniu-elektroperedaci-z-polsheu.html>
- Todorov, I., & Todorova, N. (2016). *Geopolitical project of the Mediterranean and Russian aggression*. Geopolitics of Ukraine: history and modernity. DVNZ "UzhNU", 2(17), 27–40. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/22492>
- Troebst, S. (2003). "Intermarium" and "Wedding to the Sea": Politics of History and Mental Mapping in East Central Europe. *European Review of History*, 10(2), 293–321.
- Vidnyanskyi, S., & Martynov, A. (2020). *Geostrategic projects of the Mediterranean and Three Seas in the foreign policy of Ukraine (1991–2020)*. Geopolitics of Ukraine: history and modernity, 2(25), 9–18 [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 09.08.24
Прорецензовано / Revised: 10.09.24
Схвалено до друку / Accepted: 29.10.24

Mykola DOROSHKO, DSc (Hist.), Prof.
ORCID ID: 0000-0003-0173-9416
e-mail: doroshko7@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Walenty BALUK, DSc (Polit.), Prof.
ORCID ID: 0000-0003-3295-4872
e-mail: baluk@wp.pl
Maria Curie-Skłodowska University, Lublin

Bohdan CHERKAS, PhD (Polit.)
ORCID ID: 0000-0002-7512-8557
e-mail: bocherkas@yahoo.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

UKRAINE'S PARTICIPATION IN THE INTERMARIUM PROJECT IMPLEMENTATION IN THE CONTEXT OF THE STRATEGIC PARTNERSHIP OF UKRAINE AND POLAND

Background. *The authors of the article investigate the participation of Ukraine in the Intermarium project implementation in context of the strategic partnership between Ukraine and Poland. The search for a new security architecture and regional cooperation has forced national elites in Poland and Ukraine to reconsider their efforts on regional and security cooperation.*

Methods. *Analytical, historical, and generalization methods were used. During the research, the team of authors relied on the principle of objectivism.*

Results. *It is substantiated that in the context of increasing threats to Ukrainian foreign policy and diplomacy, Ukraine should work more deeply in the direction of intensifying relations with Eastern European countries regarding the creation of a platform for security dialogue within the Baltic-Black Sea Commonwealth. It has been proven that the coordination of cooperation at different levels in the Mediterranean region will allow to optimize and strengthen the level of national security of Ukraine, Poland and other states of Central and Eastern Europe.*

Conclusions. *The need to intensify trade and logistics cooperation and the perception of the threat emanating from the Russian Federation became the main reasons for returning to the idea and its institutionalization within the framework of the Intermarium. Participation in the Three Seas Initiative can serve as an additional link for Ukraine, which contributes to the European and Euro-Atlantic integration of Ukraine and the macro-regional level.*

Keywords: *Intermarium, Baltic-Black Sea Commonwealth, Three Seas Initiative, Ukraine, Poland, national security, Russian Federation, aggression, Central and Eastern Europe.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

Authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.